

L'ànima secreta de Sant Jordi

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 18-04-2011

Més enllà de tots els tòpics que s'han dit sobre Sant Jordi, ara en Jordi Bilbeny aprofundeix en les arrels mitològiques i antropològiques del patró de Catalunya i en cerca les fonts en cultes precatòlics.

Fer cau i net i retornar als orígens

S'atribueix al papa Gelasi el decret que, l'any 494, es promulgà a fi de distingir les Actes autèntiques dels màrtirs cristians d'altres Actes considerades apòcrifes. El decret consta de cinc parts. La quarta, s'aplega sota l'epígraf *Gesta Sanctorum Martyrum* i inclou les passions de Sant Quirze, Santa Julita i Sant Jordi com a exemples de contingut sospitos, escrits per "heretges" i, en conseqüència, de lectura prohibida a l'Església.

Tanmateix, amb el pas del temps, la mateixa Església anà acceptant com a ortodoxos els aspectes del sant que abans havia tingut per herètics o susceptibles de sospita i, afegint-hi els retocs oportuns i polint-ne els exabruptes, els acabà integrant en la normalitat més absoluta del seu calendari. Així, si a les Actes apòcrifes anteriors als segle V, Sant Jordi és un militar d'origens foscos que s'estava a Melitene, on vivia amb una vídua; a les Actes gregues, citades per Sant Andreu de Creta a finals del segle VII, ja hi és descrit com a fill de pares cristians i exemple de santedat: no només refusa fer sacrificis als déus pagans, sinó que, fins i tot, en destrueix les seves imatges. I al segle XI ens el faran nascut a Thecua, a Palestina. Pel que fa a això, En Francisco Marco i l'Angel Canellas, autors del llibre *San Jorge de Capadocia*, asseveren que "no hi ha cap seguretat per defensar aquesta hipòtesi. Altrament, és possible que algun monjo que coneixia la Bíblia hagi volgut assignar com a lloc d'origen del màrtir el mateix que va veure néixer el profeta Amós". Per això, tot i que ens sembli que Sant Jordi té una història precisa i autèntica, el cert és que tot es mou en el terreny de la imaginació i la conjectura més fabuloses.

Ara bé, si Gelasi —o el decret que se li atribueix— tingué per herètiques les Actes més antigues relacionades amb el sant,

és que la figura de l'heroic soldat no tenia res a veure amb el cristianisme. Més ben dit: s'aprofità un antic culte precristià, d'un gran arrelament i popularitat arreu d'Europa, Nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà, per fer-lo coincidir amb la nova religió emergent amb la finalitat d'emprar-lo com a model apologètic i evangelitzador.

Un Sant Jordi torturat durant set anys

Els terribles i inversemblants turments a què fou sotmès el sant, segons les Actes apòcrifes, durant set anys i davant de set reis, revelen, més que un martiri històric, un ritual iniciàtic, on l'esmicolament del cos del neòfit és la metàfora del pas a una nova vida totalment espiritual. Justament per això, la tradició copta explica que Sant Jordi es va morir tres vegades i en va ressucitar tres més. Les tortures que rebé foren innombrables: el poltre, ungles de ferro, graella roent, roda i sandàlies amb claus, arca de ferro amb claus a dins, estimbada per un precipici, cops amb malls de ferro, columna enorme sobre el cos i pedra ingent sobre el cap, llit de ferro roent, plom fos, abocament a un pou travessat per quaranta claus roents, tancament dins un bou candent de bronze i nou llançament a un altre pou amb un gran roc al coll. I, en unes altres fonts, serrament del cos pel mig.

Que el martiri és simbòlic ho veieren els escribes posteriors que recolliren la mateixa llegenda, per tal com el reduïren a set dies a les Actes gregues. I que expressa una ritual iniciàtic ens ho mostra En Mircea Eliade tot al llarg del seu llibre *Iniciaciones Místicas*. Per aquest historiador de les religions, no hi ha iniciació sense la mort del neòfit, el seu esquarterament, la seva cremació i la consegüent resurrecció a una nova vida. Per l'Eliade, "la mort iniciàtica resulta indispensable en l'«inici» de la vida espiritual. S'ha d'entendre la seva funció en relació amb allò que prepara: el naixement a una manera superior de ser". Però el desmembrament també forma part de les visions extàtiques del xaman o guia religiós. A *El Chamanismo y las técnicas arcaicas del éxtasis*, el mateix Eliade deixa ben palès amb un gran reguitzell d'exemples com és la iniciació d'un xaman: "els esperits li tallen el cap i el col.loquen a un costat (perquè el candidat ha de veure amb els seus propis ulls com l'espedacen), després el fan a bocins i distribueixen els trossos entre els esperits de les distintes malalties. Només amb aquesta condició el futur xaman obté el poder de guarir". La identificació no es pot defugir: també Sant Jordi, després de ser martiritzat, té el poder diví d'obrar miracles a tort i a dret.

Un Sant Jordi que roba bestiar

Fou En Von Gutschmid qui va voler demostrar que Sant Jordi seria en realitat Mitra, la divinitat iraniana, el culte del qual, estès a Occident, constitueix una de les manifestacions més puixants de les religions orientals de caràcter místic. En Marco i En Canellas creuen que "sense caure en el plantejament de l'autor esmentat, tenim notícies extraordinàriament interessants que advoquen no per una identificació, però sí per una relació entre la sobredita deïtat pagana i Sant Jordi". Ambdós autors reporten que al monestir d'Illori, a Geòrgia, es va conservar fins a mitjan segle XIX un costum consistent en què, cada any, el dia de la festa de Sant Jordi, patró d'aquesta església, apareixia un bou misteriosament i entrava al temple, on era sacrificat. Mentre el mataven, s'observava zelosament els moviments de la bèstia, a fi d'extreure'n els auguris corresponents. Posteriorment, era distribuït entre el poble, que hi havia acudit a presenciar el miracle i que creia que el bou era robat cada any, en tal dia, pel mateix sant. Molta gent menja la carn al camp, amb gran fervor i devoció, com si es tractés de la comunió. D'altres la salen, l'assequen al foc i se la mengen quan estan malalts, creient que seran guarits.

No cal fer gaires comentaris per observar l'origen precristià del sacrifici del bou. Ni cal dir que la primmirada observació de la gent d'Illori de l'aparença i el comportament de la víctima sacrificial constitueixen els principis bàsics de la ciència endevinatòria de molts i diversos pobles antics. La carn d'un animal ofert als déus era tinguda per sagrada i, per tant, contenia propietats divines.

La connexió amb Mitra s'estableix perquè aquesta divinitat és anomenada Bouklópos theós, és a dir: "déu lladre de bestiar". Per això el poeta cristià Comodià es mofava dels adoradors de Mitra perquè representaven el seu déu com un lladre.

Un Sant Jordi que mata el cocodril

La identificació de Sant Jordi amb el món precristià la trobem també en la mitologia egípcia. Es conserva actualment al

Museu del Louvre un relleu de pedra que representa el combat en què Horus (un cavaller amb el cap de falcó), muntat dalt d'un cavall, travessa amb una llança Seth, que aquí pren forma de cocodril. Les semblances iconogràfiques entre el déu egipci i el sant cristià són més que comprometedores i ens il·luminen l'abast i el significat d'aquest culte arcaic. Horus, com Mitra, és una divinitat celestial vinculada al sol i Seth, el seu germà, ho està al món subterrani. La lluita entre ambdós germans s'ha interpretat sovint com el combat espiritual entre el Bé i el Mal: exactament la mateixa correlació de forces que es donen entre Sant Jordi i el drac. Per acabar-ho de reblar, la mitologia egípcia també representa Horus en forma de bou.

Un Sant Jordi amic del drac

Pel que fa al drac, em cal dir que, a la civilització xinesa, és un poder celestial. Creador i ordenador que condensa, a través seu, tot una rècula de significats positius. És símbol de la pluja i del tro que l'anuncia, de la germinació, de la vida vegetal, del renovellament cíclic, de la primavera i de la natura solsticial. El drac garanteix els ritmes vitals en el seu més ampli espectre i assegura, per tant, l'equilibri, la prosperitat i l'ordre còsmic. En Joan Senent-Josa, en un article titulat "Elogio del dragón", i publicat al número 41 de la revista Ajoblanco, ens feia adonar de la inversió que s'ha operat en el significat simbòlic del drac a través dels temps. Hi deia: "Si d'Orient (Xina i Japó) retornem vers Occident, el Drac va perdent progressivament el seu caràcter positiu fins a convertir-se en la quintaessència del símbol del mal. A l'Índia i Iran ja apareix unit a les forces negatives, però és en arribar a la nostra civilització occidental de rel cristiana on el Drac adquireix ja un caràcter netament malèfic". L'autor creu que aquest capgirament no seria res més que el reflex de tot un seguit d'inversions sistemàtiques profundes de clara intencionalitat política que el cristianisme triomfant va imposar a les civilitzacions vençudes. Però que, malgrat tot, algunes zones de Catalunya haurien restat com a "illots-testimoni" de les tradicions precristianes que van sobreviure a l'impuls del cristianisme dominador i haurien conservat una visió del drac semblant al de les cultures més orientals. La Patum de Berga, i sobretot l'ésser fabulós conegut per la Guita, Mulaguita, Mulafera i Mulassa, meitat drac i meitat mula, en seria un bon exemple. A les envistes d'aquestes romanalles, l'autor es qüestiona: "Per què no imaginar que els camperols d'antany que vivien al Berguedà i en d'altres punts de Catalunya retien un culte al Drac o la Serp, símbols femenins i fecundadors de la terra?". El gran nombre de dracs, bous, mulasses, àligues, cucaferes i cavalls que participen o participaven a totes les processons de Corpus a Catalunya en són un testimoni més que irrevocable. I exemplifiquen l'ésser mític que anuncia el naixement espiritual d'un xaman.

Per l'Eliade, l'animal "pren l'ànima del xaman, la porta a l'infern i la hi deixa madurar a la branca d'un avet. Quan l'ànima ha madurat la retorna a la terra, talla el cos del candidat en petits fragments i els reparteix entre els mals esperits de les malalties i de la mort", que se'l mengen "a fi de conferir al futur xaman la facultat de guarir les malalties corresponents".

Un Sant Jordi contra Sant Joan

A més a més dels atributs solars que es desprendrien de fer correspondre Sant Jordi amb Horus o amb Mitra, dues divinitats clarament relacionades amb el sol, tindríem encara les que li podríem atorgar pel fet de muntar un cavall blanc. Els mazdaistes exigien que els cavalls sacrificats a llurs déus, especialment al sol, fossin de color blanc. No és, doncs, per atzar que a les esglésies rupestres de la Capadòcia, Sant Jordi hi sigui representat, des del segle X, muntant un cavall blanc. I que amb el mateix color es representi quasi sempre a Occident. Cosa que també delaten certes pintures russes que mostren el sol darrera del sant o símbols solars marcats a la sella del cavall, que també es blanc.

A més a més, l'Amades ens diu que el 23 d'abril "la gent vella, que tenia el costum d'amagar i guardar les monedes d'or dins de gerres ben enterrades, creia que de tant en tant calia treure'l a orejar i posar-lo una estona al sol per tal d'evitar que es rovellés. I creia que avui era per a això el millor dia de l'any. D'on el refrany: Per Sant Jordi/ s'han de treure les unces al sol,/ i el que no les trau/ és perquè no n'hau". Està clar que el dia de Sant Jordi no té res de climatològicament especial per airejar monedes al sol -i menys les d'or-, si és que no es tracta de les restes d'un culte perdut al mateix sol, com es dedueix del fet que "la substància més sagrada del déu sol era l'or brillant", segons ens innova En Max Müller a la seva Mitología Egípcia. És també l'Amades qui ens ha guardat la memòria que, a la vigília d'aquesta festivitat, pels voltants de Montserrat "s'encenien fogueres, i la mainada ballava a llur entorn i saltava per damunt com per Sant Joan". Però tot i que l'Amades ens ho relata sense notar-hi res d'especial, per mi és una dada importantíssima que ve a refermar novament que, a Catalunya, el culte primitiu de Sant Jordi es troba lligat íntimament amb el sol, atès que les fogueres s'encenien precisament en el seu honor.

D'altra banda, si ens fixem detalladament en el calendari, ens adonarem que hi ha dos mesos desencaixats: setembre, octubre, novembre i desembre, que, com el nom indica, ocupaven el setè, vuitè, novè i desè lloc en el calendari romà,

en l'actual ho fan en el novè, desè, onzè i dotzè. I són exactament aquests dos mesos els que ens manquen a l'hora d'equilibrar el 23 d'abril, diada de Sant Jordi, amb el 23 de juny, revetlla de Sant Joan. Amb la qual cosa, i els exemples que abans he mostrat, tindríem que Sant Jordi i Sant Joan serien dues maneres diferents de venir a dir el mateix heroi religiós precristià.

Jordi Bilbeny